

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ
І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

01–02 грудня 2023 року

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

01–02 грудня 2023 року

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2023

4) «**Акрівірш**» є різновидом асоціативно-творчої вправи, який спрямований на розвиток творчості, мотивації, пізнавальної активності. Вчитель записує на дошці вертикально слово. Учень за літерами складає вірш або текст. Наприклад: Слово ЛІТО.

Літо у гості знов прийшло,

І нам, є чим зайнятись.

Тільки б швидко не пішло.

Ось якнайдовше б розважатись!

У підсумку підкреслимо, що застосування асоціативного підходу значно підвищує активність учнів на уроці, оскільки робить процес навчання живим та творчим, спирається на почуття, емоції та переживання учнів, а також на їх досвід, вчить аналізувати, виділяти головне, порівнювати, оцінювати. Провідними рисами використання асоціативного підходу є розвиток особистості учня на основі засвоєння способів когнітивної діяльності, творчої та самостійної роботи. Асоціативні методи активізують бажання та мотивують учнів до комунікативної діяльності.

Література

1. *Лякішева А. В., Вітюк В. В., Кашуб'як І. О.* Кейсбук методів і прийомів технології розвитку критичного мислення в Новій українській школі : навч.-метод. посіб. Луцьк. 2022. 116 с.
2. *Новий тлумачний словник української мови: у 3-х томах / Укладач В.В. Яременко.* Київ, 2006, Т. 1. 926 с.
3. *Пометун О.* Сучасний урок: інтерактивні технології навчання: наук- метод, посібник/ О.Пометун, Л. Пироженко. Київ: Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.

Юлія Семенова,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
2 року навчання історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Ліліана Прокопенко,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри української філології
і методики навчання фахових дисциплін
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

ПРОБЛЕМНИЙ МОНОЛОГ ЯК ЖАНРОВИЙ РІЗНОВИД ПЕДАГОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Анотація. У статті розкрито зміст поняття «проблемний монолог учителя» як жанровий різновид педагогічного мовлення та одна з форм реалізації технології проблемного

навчання. Подано комплекс завдань, спрямованих на формування комунікативно-жанрових умінь майбутніх учителів-словесників створювати й використовувати проблемний монолог на уроках української мови.

Ключові слова: мовленнєвий жанр, проблемний монолог, проблемне навчання.

Abstract. The article reveals the meaning of the concept of "problematic teacher's monologue" as a genre variety of pedagogical speech and one of the forms of implementation of problem-based learning technology. A set of tasks aimed at forming the communicative and genre skills of future vocabulary teachers to create and use a problematic monologue in Ukrainian language lessons is presented.

Key words: speech genre, problematic monologue, problematic learning.

Успішне навчання неможливе без вчителя, який організовує активний процес педагогічної взаємодії, використовує різні форми діяльності, володіє професійними навичками комунікативного лідера. Навчання «мовленнєвого виконання» сучасного уроку є невід'ємною складовою підготовки майбутнього вчителя. Це стосується і поширеної у сучасній школі технології проблемного навчання, під час якого мовлення вчителя має свою специфіку. У науковій літературі питання, пов'язані з проблемним навчанням, розглядаються переважно з методичної точки зору: у центрі уваги знаходяться способи проблематизації навчального матеріалу, прийоми організації пошукової діяльності учнів і т. д. Однак для того, щоб інформація, яка стане основою для формування проблемної ситуації, стала відома школярам, учитель повинен особливим чином її повідомити, тобто побудувати проблемне висловлювання, що підводить учнів до усвідомлення та прийняття проблеми. На жаль, як опис мовленнєвих педагогічних жанрів, що реалізуються на проблемному уроці, так і методика їх опанування майбутніми вчителями-предметниками досі залишаються малодослідженими питаннями.

Традиційно до найбільш ефективних форм організації проблемного уроку відносять бесіду, дискусію, тобто діалогічні і полілогічні способи організації пізнавальної діяльності. Однак поза увагою залишається проблемний монолог, що, на нашу думку, невиправдано. Саме проблемний монолог як жанровий різновид педагогічного мовлення вчителя-словесника сприяє формуванню в учнів здатності виявляти пізнавальні суперечності, активному засвоєнню навчального матеріалу та способів його вивчення.

Мета представленої наукової розвідки – розкрити зміст поняття «проблемний монолог учителя» як жанровий різновид педагогічного мовлення та одна з форм реалізації технології проблемного навчання; представити комплекс завдань, спрямованих на формування комунікативно-жанрових умінь майбутніх учителів-словесників створювати й використовувати проблемний монолог на уроках української мови.

Ознайомлення з науковими доробками А. Габідулліної, С. Галян, О. Гордєєвої, Т. Перової, Л. Якушиної, Л. Хаймович, О. Ткаченко, В. Чернік дало змогу встановити, що проблемний монолог є висловлюванням, якому властиві специфічні жанроутворювальні ознаки. Так, його характеризують

поліінтенціональність, оскільки в монолозі реалізується одночасно низка комунікативних інтенцій, спрямованих на активізацію інтелектуально-мовленнєвої діяльності слухачів: викликати інтелектуальне утруднення, спонукати до спільного розмірковування і пошуку відповіді на проблемне питання. Цей різновид мовлення є підготовленим або частково підготовленим з елементами полікодової інформації діалогізованим навчальним монологом, структурно-змістовою моделлю якого є переважно аргументативний текст, що містить тезу, доведення й висновок. Його зміст складає спеціально організована навчально-наукова інформація, що викликає пізнавальне утруднення (проблемну ситуацію) і вимагає критичної оцінки [1, 2, 3].

Вивчення різних видів педагогічного монологу в лінгвістичному аспекті показало, що він має особливу форму, яка простежується на різних рівнях організації тексту. Специфіка мовленнєвої форми пов'язана з цілеспрямованим використанням прийомів, що мають ефект впливу, й викликане прагненням учителя залучити учнів до інтелектуально-мовленнєвої взаємодії. Насамперед, йдеться про активне використання спеціальних засобів діалогізації, найчастотнішими з яких є:

1) питально-відповідний комплекс, що виникає під час розгортання розмірковування (*«Припустимо, що це іменник. За якими ознаками ми це визначаємо? По-перше, за запитанням «хто?»; «А чи можемо ми на цій підставі визначити частину мови, й те, якими членами речення є слова? Ні...»*);

2) засоби когезії (фрази *«Як ми вже казали...», «Про це ми поговоримо окремо...»*);

3) засоби адресації (встановлення контакту), що активізують увагу слухачів, спонукають їх взяти участь у пізнавальному пошукові:

- найменування учасників спілкування, звертання (*«Друзі», «Діти», «Ми», «Ми з вами», «Учні й учениці», «Мої всезнайки»*);

- форми дієслів наказового способу (*«Звернімо увагу...», «Погодьтеся...», «Спробуйте розібратися...», «Погляньмо на дошку, слайд...», «Розгляньмо зображення...», «Поміркуйте над запитанням...»*);

- форми дієслів дійсного і майбутнього часу теперішнього і майбутнього часу 1 особи множини (*«Спробуємо визначити...», «Подивимось на приклади...», «Зробимо припущення...»*);

- фрази, що коментують емоційний та інтелектуальний стан учасників спілкування (*«Ви вже зрозуміли», «Ви бачите», «Ми знаємо»*).

4) вставні конструкції (*«Отже», «Як бачите»*).

Аналіз зразків проблемних монологів дозволив виділити прийоми, які сприяють виникненню «мисленнєвого діалогу» зі слухачами:

1. *«Чи-запитання»*, які містять в собі різні позиції та їх полярність стосовно обговорюваного предмету. Наприклад: *«Чим відрізняються записані в різні стовпчики слова? У дієсловах першого стовпчика ми можемо визначити, хто*

виконував дію? ... Чи відрізняються родом і числом? ... Траплялися нам подібні випадки?».

2. «Хибне заперечення» – навмисно створена вчителем ситуація, що дозволяє виявити рівень знань, активізувати учнів у процесі уроку. Наприклад: «Я не погоджуюся з вами і вважаю, що слова «гірський», «гіркий» потрібно записати в один стовпчик, оскільки в них однаковий корінь – «гір». Перевірмо, чи правильно це. Доберімо спільнокорневі слова до слів «гірський» та «гіркий». Який корінь у слові «гіркий»? Будьте уважні! Тож ми зіткнулись зі словами, які на перший погляд мають схожі корені. Під час виділення кореня слова потрібно правильно вибирати однокореневі слова».

3. «Неправильне твердження», що дозволяє вчителю розпочати обговорення, яке поступово веде учнів до правильної відповіді. Наприклад: «Припустимо, що слова «жовтизна» і «жовтий» є прикметниками, оскільки вони означають ознаку предмета, колір. Отже, кожне слово можна змінити за родами, числами і відмінками. Але слово «жовтизна» ми не можемо змінити за родами, а слово «жовтий» – можна. Жовта, жовте. На яке питання відповідають ці слова? Слово «жовтизна» відповідає на питання «що?», є іменником, слово «жовтий» відповідає на питання «який?» і є прикметником. Отже, на підставі яких ознак ці слова можуть належати до різних частин мови?».

4. «Інше правило», що пояснює мовне явище з різних позицій правил і дозволяє визначити, яке з них є правильним. Наприклад: «Отже, діти, ми на уроці вивчили, як писати заперечну частку НЕ з дієсловом. Правило, яке ми вивчили, описує умови його застосування. Ми пам'ятаємо, що НЕ пишеться разом з дієсловами, які без НЕ не вживаються, наприклад: нехтувати, незчутися, ненавидіти, непритомніти, неволити, нездужати, непокоїти. Але одна з моїх учениць написала «не їсти» разом, пояснивши це тим, що слово можна замінити синонімом – «голодувати». Чи має рацію дівчинка?»

Для створення та ефективного використання в навчальному процесі проблемного монологу потрібні особливі знання та комунікативні вміння, сформованість яких багато в чому залежить від спеціального навчання майбутніх учителів. Які прийоми і типи завдань необхідно використовувати в системі підготовки учителів-словесників, щоб майбутній учитель зміг успішно створювати проблемний монолог і використовувати його в структурі лінгвістичного уроку?

На наш погляд, під час розробки методики навчання проблемного монологу необхідно врахувати знання й комунікативні вміння студентів, пов'язані з реалізацією різних видів мовленнєвої діяльності, аналізом і створенням монологічних висловлювань учителя відповідно до особливостей конкретних комунікативно-мовленнєвих ситуацій. Безумовно, у системі навчання мають бути передбачені труднощі змістового й комунікативного характеру, які обумовлені несформованістю вмінь відбирати й розташовувати матеріал проблемного монологу, організовувати й керувати увагою учнів, використовувати прийоми

створення проблемних ситуацій і активізації пізнавальної діяльності школярів.

Методика навчання має реалізовуватись через різні групи комунікативних завдань:

а) завдання аналітичного характеру, що передбачають поглибленого, змістового чи порівняльного аналізу декількох текстів-зразків (зокрема візуальних) для визначення його різновидів, завдань, наприклад: *«Порівняйте запропоновані фрагменти слова вчителя й визначте, який із них викликає активність пізнавальної діяльності учнів, і є, на вашу думку, більш результативним»*; *«Позначте у запропонованих зразках проблемного слова вчителя мовні конструкції, за допомогою яких створюються пізнавальні утруднення учнів»*; *«Порівняйте фрагменти пояснювального монологу вчителя неproblemного і проблемного характеру. Назвіть комунікативні завдання вчителя»*.

б) аналітико-конструктивні завдання, спрямовані на переконструювання та редагування готового тексту або окремих його фрагментів з урахуванням знань про жанрові особливості проблемного пояснювального монологу та прийоми введення в нього проблемних завдань, внаслідок чого створюються перероблені або оновлені варіанти, наприклад: *«Як зазначає І. Кучерук, проблемне запитання як складове поняття проблемної технології сучасного уроку української мови, відрізняється від традиційного запитання тим, що спрямоване на дослідницький пошук відповіді з власної системи знань та вмінь. Сутність проблемного запитання завжди орієнтована на протиріччя, іноді навіть двобічність ситуації і тому спричиняє пошук невідомого, необхідного, нового знання чи вміння. Чи можна вважати, що запропоновані запитання є формулюваннями проблемних запитань?»*; *«Надайте поданим текстам проблемного характеру, тобто введіть відсутні слова та конструкції, що активізують мислення адресата. Які прийоми створення інтелектуальних «пасток» ви застосували?»*;

«Перегляньте відеоурок з теми «НЕ з дієприкметниками». 7 клас. Українська мова. Всеукраїнська школа онлайн. Національна платформа для змішаного та дистанційного навчання. <https://www.youtube.com/watch?v=A4p6s9-PSUY>. Визначте тип пояснювального слова вчителя. Створіть на основі матеріалу відеоуроку проблемний пояснювальний монолог вчителя з урахуванням особливостей його структурно-композиційної та мовної організації».

в) конструктивні завдання, які передбачають створення проблемного пояснювального монологу та його полікодових компонентів: моделей, схем, таблиць, тощо, які відбивають аналізовані особливості жанру, наприклад: *«Проаналізуйте матеріали чинних підручників з української мови (на вибір), зробіть висновок про основні види проблемних завдань, що упроваджені у практику вивчення української мови в основній школі. Доведіть, що це проблемні завдання. На основі одного із завдань створіть проблемний монолог»*; *«З представлених фрагментів репродуктивного монологу вчителя і параграфа*

підручника створить проблемний пояснювальний монолог».

Література

1. Глазкова І. Я. Навчальний діалог у професійній діяльності майбутнього вчителя: монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2007. 187 с. 2. Перова Т. Ю., Гордеева О. В. Жанри проблемного монолога на сучасному уроці: монографія. Новокузнецк: МАОУ ДПО ИПК, 2014. 131 с. 3. Ткаченко О. Л. Особливості комунікативного діалогу в навчальному процесі *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2001. С. 67-72.

Світлана Слободян,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
I року навчання навчально-наукового
інституту української філології та журналістики
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
Науковий керівник: к.філол.н., доц. І. С. Беркешук*

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОГО СТИЛЮ СЕРГІЯ ЖАДАНА

Стаття присвячена аналізу мовних особливостей поетичного стилю відомого українського поета Сергія Жадана. У роботі розглянуто унікальні виразні засоби, які використовує поет, їхні структурні особливості та вплив на аудиторію. Дослідження спрямоване на визначення специфічних рис авторського стилю, що відзначають творчість Сергія Жадана в контексті сучасної української поезії.

Ключові слова: *поезія, поетичний стиль, сучасна українська література, мовні особливості, стилістичні елементи.*

The article is devoted to the analysis of the literary style of the prominent Ukrainian lyricist Serhiy Zhadan. The research examines the unique expressive means used by the poet, its structural peculiarities, and the impact on the target audience. The study is focused on determining the specific features of the author's personal style that characterize the work of Serhiy Zhadan in the context of contemporary Ukrainian poetry.

Keywords: *poetry, literary style, contemporary Ukrainian literature, linguistic features, structural peculiarities, stylistic components.*

Як прозаїк і поет, Сергій Жадан є одним із найяскравіших письменників сьогодення. Він відіграв ключову роль у формуванні сучасної національної літератури і навіть був визнаний новатором за свій виразний стиль письма та доволі провокативну поезію. Стиль Жадана належить до андеграунду – мистецького напрямку, який відрізняється від загальноприйнятого, який перебуває під неформальною заборорою влади і не має офіційного визнання. Цей стиль дуже імпонує сучасній літературі, не залишаючи байдужими більшість критиків.

Сергій Жадан творить цілком нову і сучасну українську поезію. Він один із перших став законодавцем «моди» в молодій українській поезії, що відмовилася як від загальноживаних національних штампів: ніяких вишиванок, запорізьких